

POSUDOK DIZERTAČEJ PRÁCE

Jan Dlask: *Debata Tikkanen – Kihlman*

Preludium. Díla-přijetí-polemika

Školiteľka: doc. PhDr. Viola Perente-Čapková, FL

Práca predložená na: Univerzita Karlova. Ústav germánskych štúdií

Odbor: Filologie – germánske jazyky a literatúry

Väčších vedeckých prác s tematikou literárnej kritiky je aj na Severe ako šafránu. Snáď posledná najväčšia práca je ešte z roku 1972 od Marie Berhgom- Larssonovej s titulom *Svensk socialistisk litteraturkritik*, týkajúca sa však len švédskej oblasti a je silne ideologicky poznačená. O to viac je vítaná dizertačná práca Jana Dlaska zameraná na, ako to on formuluje, „debatu“ o diele dvoch popredných fínsko-švédskych prozaikov Christera Kihlmana a Henrika Tikkanena a následnú polemiku, vyvolanú vyjadreniami týchto autorov v médiách..

Jan Dlask nič nenecháva v prezentácii svojho výskumu na náhodu a všetky svoje vývody má metodologicky a teoreticky podložené. Preto je pomerne rozsiahly priestor venovaný na začiatku práce, okrem posúdenia stavu výskumu aj rôznym, pre prácu relevantným teoretickým a metodologickým otázkam, z nich najzávažnejšia časť zameraná na teóriu poľa francúzskeho sociológa Pierrea Bourdieua. Bourdieuove teórie sú v severských literárnovedných prácach veľmi frekventované, a tak sa aj táto práca priradí k mnohým ostatným dielam či štúdiám reflektujúcich pri skúmaní štruktúry umeleckého /tu literárneho/ poľa sociologickú a triednu maticu. Keďže česká sociológia Bourdieuove teórie recipovala, vychádza Jan Dlask aj z prác českých autorov, čo možno chápať ako pozitívne zúročenie ich výsledkov v českej germanistike /nordistike/. Na základe tohto teoretického prieniku potom vyčleňuje Dlask vo fínskošvédskej literatúre štyri základné literárne polia, pričom sa opiera aj o ešte nepublikované dielo Tryggveho Söderlinga.. Tieto vyšpecifikované polia neskôr doplní autor dizertácie na základe výsledkov svojho vlastného výskumu o ďalšie.

Základné koordináty fínskošvédskej, švédskej a fínskej literatúry, ktoré Dlask ponúka v nasledujúcej časti práce, stavajú na osvedčených menách tak zahraničných (Wrede,

Zilliacus, Mazzarella etc.) ako aj „domácich“ (českých) literárnych historikoch (Humpál, Parente-Čapková) a sú spoľahlivými opornými bodmi stručného prehľadu. Aj tu oceňujem snahu Jana Dlaska neopierať sa výlučne o severských odborníkov, ale nechať preniknúť do rozpravy aj rozmer českej nordistickej literárnej vedy.

Keďže práca prednostne pojednáva o literárnej kritike, venuje Jan Dlask, skôr ako pristúpi ku konkrétnej práci s primárnym materiálom, patričný priestor aj terminologickému aparátu a otázkam metodiky výskumu literárnej kritiky. Tieto pasáže práce považujem za dôležité, pretože usmerňujú čitateľa, ako má vnímať autorovo spracovanie tejto, ako sme hore uviedli, tak málo reflektovanej oblasti.. Týmto postupom doktorand čitateľa „navádza“ aj k správne chápaniu pojmov ako debata, diskusia, polemika, knižná vojna a pod.- všetko termíny, ktoré sú pre nuansy práce dôležité. Skôr ako Dlask prejde k časti práce nazvanej *Preludium*, oboznámi čitateľa aj s veľmi zaujímavými faktami o fínsko-švédskej tlači. V súvislosti s týmto, často veľmi zaujímavými a pre českého /i slovenského čitateľa/ neznámymi informáciami a faktami si viem predstaviť, že by sa informácie publikovali v samostatných štúdiách..

Ďalšia časť práce - *Preludium* - začína mapovaním literárnych očakávaní v roku 1975 a to tak na fínskošvédskom ako aj čiastočne švédskom a fínskojazyčnom literárnom poli, pričom rok 1975 si Dlask vymedzuje kvôli roku vydania Kihlmanovho diela *Dyre prins* a Tikkanenovho *Brandövägen* 8. V tejto súvislosti autor práce poskytuje čitateľovi na základe sekundárnych prameňov (najmä opäť Söderlinga) obraz tendencií prebiehajúcich v skúmaných literatúrach v 60. a 70 rokoch 20. storočia. Odvíja sa od iniciátora vývoja Väina Linnu cez experimentálnu literatúru, spoločensko-angažovanú, robotnícku, ženskú literatúru smerujúcu k feministickej perspektíve až po literatúru ohlasovanú z regiónov Fínska, či napokon literatúru, ktorú Dlask nazýva literatúrou iného typu, či „mäkkou prózou“, pričom práve v tejto „poslednej“ sa objavujú mená, ktoré patria do prvej línie fínskošvédskej literatúry ako B. Carpelan, S. von Schoultz či T. Janssonová. Švédsky a fínskojazyčný prehľad spoľahlivo mapuje literárne tendencie na základe odkazov na príslušné kapitoly z nedávno vydaných dejín moderných škandinávskych literatúr (Humpál / Kadečková / Parente-Čapková.)

V ďalších častiach textu už prikročil Jan Dlask k samotným autorom – Kihlmanovi a Tikkanenovi - a všíma si ich tvorbu pred rokom 1975. Táto časť len

zdanlivo nesúvisí s vymedzenou pertraktovanou problematikou diela týchto autorov z polovice 70. rokov. Dlask poníma Kihlmanovo a Tikkanenovo dielo totiž komplexne a odkazuje (prostredníctvom mapovania ohlasov aj na túto tvorbu) na literárne súvislosti tejto periódy s diskutovanými románmi *Dyre prins* a Tikkanenovho *Brandövägen* 8. Aj takéto premostenie mu pomáha pri rúcaní mýtov spojených s pertraktovanými dielami a v snahe o konštrukciu nového pohľadu na problematiku hodnotenia neskoršej debaty. Dlask postupuje u oboch autorov rovnako – po stručnom predstavení príslušného diela si všíma jeho recepciu na úrovni literárnej kritiky a mapuje jednotlivé postoje. Objavujú sa tu samozrejme zvučné mená kritikov – dnes už klasikov ako Svedberg, Willner či Torwalds a mnoho iných za fínskošvédsku, ale aj Warburton či Schildt a.i. za švédsku stranu a recenzie majú prednostne literárne zameranie, pričom však politická a najmä ideologická príslušnosť jednotlivých recenzentov je zjavná z ich postoja. Dlask tým, že uvádza médium, v ktorom bola recenzia uverejnená, čitateľovi napomáha zorientovať sa v politickom smerovaní recenzentov, čo je vzhľadom na dobu (60. a 70. roky 20. storočia) dôležitá informácia. Častokrát však aj samotná rekonštrukcia recenzií implicitne alebo i explicitne túto príslušnosť vyjadruje. Práca rekonštruuje jednotlivé recenzie bez toho, aby do nich doktorand vstupoval, čo súhlasí s jeho, v úvode predoslanou, metodikou. Napriek tomu sú už samotné názvy podkapitol istým potvrdením jeho videnia pertraktovaného problému. Ešte lepšie to vidíme pri zhrnutiach, v ktorých Dlask mapuje výsledky kritiky podľa jednotlivých literárnych polí a konštruuje sám aj ďalšie nové časti fínskošvédskeho literárneho poľa. Tu sa ozýva hlas samotného Jana Dlaska o stave a pozíciách fínskošvédkej, švédskej a fínskojazyčnej literárnej kritiky. Je obdivuhodné ako isto sa autor tejto dizertačnej práce dokáže pohybovať v tak širokom kultúrnom priestore (fínskošvédsky, švédsky, fínskojazyčný) a to tak odborne ako aj jazykovo.

V tejto súvislosti si treba všimnúť aj teoretickú dôslednosť Jana Dlaska, ktorý neváha kedykoľvek siahnúť po hlbšom prieniku do teoretických otázok súvisiacich so skúmanou problematikou.. Tak je tomu napr. pri problematike špecifikácie autobiografickej alebo fiktívnej výpovede podľa Lejeunovej teórie. Túto sa snaží potom využiť pri charakteristike niektorých románov. Lejeunov diagram však príliš zväzuje a výpovede podľa neho sa mi nezdajú vždy presvedčivé.

Kľúčová kapitola *Díla-přijetí-polemika* fokusuje problematiku diel Kihlmana a Tikkanena z roku 1975, ktoré vyvolali v literárnom i neliterárnom prostredí rozsiahle reakcie. Tu sa pohybuje autor dizertačnej práce už s plným nasadením na úrovni literárnej kritiky v zmysle základného výskumu, čo býva spravidla najpracnejšia, najnevďačnejšia a často aj najmenej doceňovaná časť výskumnej práce. O to viac si treba ceniť, že Jan Dlask, pracujúci metódou „ad fontes“ teda priamo s primárnym materiálom novín a časopisov a odviedol neskutočný kus práce. Už len samotné prečítanie a rekonštrukcia tohto materiálu má hodnotu výsledku práce viacčlenného tímu.

Pri prezentácii diel, ich prijatia a polemiky opäť postupuje Jan Dlask u oboch autorov obdobne. Po základných informáciách o fabule románu či žánrovom vymedzení podľa Lejeunových kritérií, prebieha rekonštrukcia prijatia diela kritikou. Recepciu oboch románov autor rekonštruje na základe rôznych kritérií, ktoré mu z jednotlivých postojov recenzentov vyplynuli. Skúmaný priestor zohľadňuje komplexne a zahŕňa do neho tak fínskošvédsku, fínskojazyčnú ako aj švédsku kritiku ako aj ich vzájomné súvislosti a vplyvy. Vzhľadom na tematiku oboch románov je príznačné, že sa literárna kritika nevyhla ani politickej rovine a že ideové spektrum aj v tejto súvislosti je široké. Aj keď Dlask reakcie nehodnotí, ale skôr triedi, usporadúva a vysvetľuje – dekonštruuje, kryštalizuje sa obraz, v ktorom, v porovnaní s dielami pred roku 1975, kritika viac „otáča“ svoj pohľad do spoločensko-politického kontextu. Jej tón je ostrejší, polemickejší a z jednotlivých stanovísk jasne cítiť nielen ideologické podhubie príslušného recenzenta ale aj jeho osobnú zaangažovanosť. Napriek tomu, stále možno hovoriť o literárnej diskusii a nie o účelovej polemike, pretože sa odvíja od textu a kontextu hodnotených diel. V súvislosti s Kihlmanovým dielom zapadá do dobových tendencií aj debata o stvárnení postáv žien (feministické diskusie). Aj tu je pre Dlaska okrem mapovania pozícií ženskej literárnej kritiky priestor na teoretický záber smerom do feministických teórií Morrisovej nadväzujúcich na teórie Simone de Beauvoirovej. Dlask v tejto časti práce, verný svojej metóde de- a rekonštrukcie, síce nezaujíma postoj k príspevkom, avšak už tým, že určité názory považuje za zaujímavé, alebo sa vysloví k rétorike, opäť naznačí svoje videnie. Neznamená to manipulovanie čitateľa, pretože tomu zostáva celý ďalší veľký textový priestor na stanovisko. V tejto súvislosti mám len jednu poznámku, ktorá však neviem, či je v českom kontexte relevantná. Všetky ženské

kritičky by v slovenskom texte dostali koncovku „-ová“ a s ňou by sa aj skloňovali, čím by mohol čitateľ jednoznačne rozlišovať mužských a ženských kritikov (inak sa táto poznámka týka celej dizertačnej práce, pretože niekedy až na konci textu zistíme, že ide o text alebo názor ženy). Špeciálne v časti kritik z pera feministických kritičiek je tento fakt asi dosť relevantný.

V prípade Kihlmanovho románu *Dyre prins* otázka fínskeho švédstva spojeného s veľkoburžoáznym ukotvením a snahami vymaniť sa z neho vyvolala protichodné hodnotenia a reakcie, pričom mnohé potvrdzujú tendenciu smerovania literárnej kritiky polovice 70. rokov vo Fínsku a vo Švédsku ľavicovým smerom. Dlask ich vyhodnocuje v súvislosti s Bordieurovskou teóriou poľa a poziciuje ich v ňom podľa jednotlivých názorov, pričom treba podotknúť, že sa k nemu vyjadrilo mnoho významných a známych kritikov či autorov celého skúmaného geografického i názorového spektra.

Mapovanie prijatia *Bandövägen* 8 H. Tikkanena v dotknutých literatúrach sprostredkúva obraz kritiky s podstatne vyhrotenejšími postojmi. Tieto Dlask rekonštruje podľa tematických okruhov, podľa ich prijatia v jednotlivých skúmaných oblastiach, podľa názorov na pertraktované otázky, chápania diela (otázka reprezentativity, autobiografickosti, dokumentárnosti, horizontu očakávania, revolty, etc.). Vcelku možno povedať, že Tikkanenovo dielo, síce s hlbokým osobným rozmerom, treba a aj sa tak stalo, vnímať aj v spoločensko-kritickom súvisi. To dalo samozrejme kritike podnet aj na ideologicky a politicky silne podfarbenú diskusiu. Práca veľmi jasne dokumentuje, čo a ako kritika hodnotila a napriek sklzom do politickej a ideologickej roviny vidíme, že sa zaujíma o literárny rozmer diel a že hodnotí estetické kritériá ako štýl, jazyk, iróniu schopnosť zobrazovania etc. Samozrejme zvyčajne nechýba poznámka o škandalóznosti, o neprístojnom obnažovaní, v štýle Strindberga, o nebezpečí chápania románu v zmysle jeho reprezentatívnosti či typickosti pre fínskošvédsku societu a otázky s tým spojené.

Autor práce miestami, najmä vo svojich zhrnujúcich častiach a pri porovnávaní názorového spektra kritikov svoj informačný tok natoľko nahusťuje, že čitateľ, ktorý primárny materiál nepozná, má problém sledovať súvislosti výpovedí, a to aj napriek množstvu Dlaskových odkazov na ostatné časti práce alebo výpovede, kde sa daná otázka ešte objavuje.

Časť *Hlavní polemika – debata po televizním interview* dáva práci rozmer multimedialnosti. Aj keď Jan Dlsak nemohol mapovať iné ako tlačové reakcie na reláciu (pričom sa určite objavili aj reakcie aj v televízii a rozhlase), prináša jeho súbor informácií širokú mozaiku názorov, ktorá poskytuje dostatočný podklad pre rekonštrukciu charakteru debaty. Treba podčiarknuť, že tu ide už viac o polemiku ako o debatu a že hlavným aktérom už nie sú len renomovaní literárni kritici (i keď aj oni sú jej závažnou súčasťou) ale osobnosti väčších či menších periodík a že témy poskytli priestor najmä na ideologicko-politické mediálne hašterenie, a to tak v rámci centra ako aj periférie – v zmysle mesta i regiónov, v rámci záujmovej a politickej rôznorodosti fínsko-švédskej komunity navzájom, ako aj v rámci tzv. riškošvédskej verzus fínsko-švédskej názorovej protirečivosti, pričom sa nie sa vždy „hralo s čistými kartami.“

Polemika je často výrazom zjavného odklonu od samotnej literatúry a aj Dlsak bordieuovskou terminológiou konštatuje, „ocitáme sa často mimo literárneho pole a bojuje se o politický kapitál s Kihlmanem a Tikkanenen“ (str. 223). V jeho centre stojí otázka konštrukcie fínskošvédskej identity, a „boja o jej charakter“. Do tohto stavu debaty vstupuje provokačne švédsky večerník *Expressen* a docieľuje to, o čo bulvárnemu denníku na mediálnom poli predovšetkým ide, a to rozbúrenie ďalšej polemiky, čo mu pravdepodobne prinieslo nárast čitateľov (aj keď o tejto skutočnosti Jan Dlsak v práci nehovorí a zachováva si svoju nestrannosť hodnotenia vývoja udalostí). „Debata“ samotná však pokračuje mapovaním reakcií tlače aj na panelovú diskusiu na kultúrnych dňoch v Ekenäse a ďalšieho, z toho vyplývajúceho rozvoj polemiky v podobe reakcií a stanovísk viac či menej významných osobností tak literárneho ako aj širšieho kultúrneho spektra, čím sa literárne pole teraz posúva na pole „celokultúrne.“

Záber Jana Dalska je v tejto súvislosti nezvyčajne široký a komplexný. Prináša ďalšie a ďalšie modifikácie rozvoja debaty, ktorá sa v rôznych vlnách skôr vzdáľuje od podstaty problematiky tlmočenej v samotných východiskových románoch Kihlmana a Tikkanena a varíruje podoby modelu poľa, ktoré Dlsak v svojom zhrnutí, obdobne ako to robí po každej ukončenej dielčej časti svojho výskumu, charakterizuje; potvrdzujú sa mu v nich premisy obsiahnuté v bohatom recepčnom materiáli i odpovede na otázky položené v úvode – o čom a prečo - vlastne polemika okolo Kihlmana a Tikkanena vznikla.

Jan Dlask výsledkami výskumu svojej mohutnej dizertačnej práce zasiahol nielen do histórie fínskošvédskej literárnej kritiky, ktorú obohatil o hodnotný materiál, ale aj do historiografie fínskošvédskej literatúry. Opravuje ňou tradovaný mýtus o debate o Tikkanenovom a Kihlmanovom diele v tom zmysle, že nie diela ako také, teda nie ich text sa stal iniciátorom polemiky o charaktere švédskej identity a následnom hodnotení autorov, ale mediálne výroky týchto spisovateľov, najmä Tikkanena v televíznej relácii o triednom sebachápaní podnietili vývoj tejto debaty.

Dlaskova dizertačná práca je zrelým výstupom pravdepodobne viacročného poctivého výskumu. Je koncepčná, ucelená, logicky postavená, odborne zrelá a prináša nový pohľad na diskutovanú problematiku. Navrhujem, aby bola práca prijatá na obhajobu a aby bol Janovi Dlaskovi, po jej úspešnej obhajobe, udelený akademický titul philosophiae doctor – PhD.

V Bratislave, 25.8.2010

Doc. PhDr. Margita Gáborová, CSc.
Univerzita Komenského v Bratislave